

Dorin DOLOGA

Cuvinte cheie: districtul Năsăud, alegeri, pasivism, activism, dualism, Partidul Național Român.

Mots clés: District de Năsăud, elections, passivité, activisme, système dualiste, Parti National Roumain.

Datorită importanței sale sfera politică a suscitât întotdeauna un interes deosebit. În Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea miza era sporită datorită aspectelor naționale pe care le îmbrăca lupta politică.

În perioada dualistă sistemul politic ce funcționa în partea aflată sub dominația Ungariei era astfel conceput încât să-i defavorizeze pe români. Legislația, modul de împărțirea a cercurilor electorale, desfășurarea alegerilor, dovedeau intenția oficialităților maghiare de a împiedica alegerea deputaților români.

Legea electorală maghiară favoriza trei categorii sociale: marii proprietari de pământ, meseriașii de la orașe și pe purtătorii titlurilor nobiliare. Românii nu făceau parte din nici una din aceste clase. Votul era cenșitar, dreptul de alegere fiind condiționat de plata unei sume de bani, numită cens. Legea din 1874 stipula pentru satele transilvănene un cens de 84 florini venit cadastral¹. Astfel, alegători puteau fi doar aceia care plăteau o sumă de 18 florini și 72 creițari contribuție după pământ, în afară de dările către stat care însumau cel puțin ¼. În restul Ungariei censul a rămas la valoarea de 5 florini. Evreii și armenii aveau drept de a alege fiind socotiți intelectuali. Pentru ca românii să nu poată fi avantajați de acest lucru, preoții și învățătorii puteau fi înscrși pe listele electorale numai dacă puteau dovedi că au avut o locuință stabilă și au plătit contribuția în același loc cel puțin 2 ani. O restanță la plata dărilor în anul precedent constituia un motiv suficient pentru a fi șterși de pe listele electorale. Legea electorală stabilea ca o comună mică ce avea mai puțin de 100 de case să fie reprezentată printr-un alegător, iar o comună mare ce număra peste 200 case de doi alegători, ceea ce asigura teoretic o bună reprezentativitate. Majoritatea populației satelor o alcătuiau românii, alături de care trăiau câțiva maghiari. Reprezentantul electoral trebuia să fie el însuși alegător. În fapt, maghiarii erau aleși reprezentanți electorali ai comunelor cu câte 2 voturi².

În orașe, locuite în majoritate de maghiari, aveau drept de alegere toți aceia care posedau case cu cel puțin 3 camere sau cei care dețineau pământ, din exploatarea căruia obțineau un venit de minim 6 florini, după care plăteau impozit. În Transilvania censul orașelor era de 3-6 ori mai mic decât la sate, pentru că din cele 30 de orașe românii erau majoritari numai în 6, iar în celelalte abia ajungeau la 30 %, lucru explicabil dacă ținem seama de faptul că până în anul 1848 acestora le era interzis să-și construiască locuințe în oraș³.

Înființarea Districtului Năsăud nu fusese aprobată de către Dieta (parlamentul) maghiară, ea făcându-se pe baza aprobării imperiale. În martie 1868 Comisia verificatoare⁴ a refuzat dreptul năsăudenilor de a trimite deputați în camera maghiară, pe motiv că nu exista o lege care să le recunoască acest drept. Pentru ca cei 47000 de locuitori ai districtului să nu rămână fără un reprezentant, a fost acceptat în mod provizoriu ca deputat căpitanul suprem al Districtului Năsăud, Alexandru Bohățel, dar alegerea deputatului Grigore Moisil⁵ a fost respinsă, pe

1 Bani obținuți din exploatarea pământurilor avute în proprietate.

2 *Gazeta Transilvaniei*, nr. 46 din 26 februarie/10 martie 1886.

3 *Tribuna*, nr. 176 din 5/17 august 1892.

4 La nivelul Parlamentului maghiar exista o comisie care verifica împuternicirile deputaților.

5 Acesta era vicarul greco-catolic al Rodnei.

motiv că acesta ar fi primit instrucțiuni obligatorii de la alegători și nu cunoștea limba maghiară, ceea ce ar fi fost ilegal⁶. Participarea la viața politică era condiționată de cunoașterea limbii statului. Oficialitățile doreau ca toți cei care participă la viața politică, inclusiv românii, să o facă în calitate de maghiari, în caz contrar erau eliminați de pe scena politică. Grigore Moisil era cunoscut drept un luptător pentru drepturile românilor, astfel că i s-a pus piedici pentru a nu putea accede în adunarea legislativă maghiară. În anul 1869 împuternicirile deputatului Sigismund Pop erau socotite necorespunzătoare, deputații maghiari considerând că nășăudenii au ridiculizat alegerile și au vrut să-și bată joc de Parlamentul Ungariei⁷.

Aronizarea cercurilor electorale era o altă măsură menită să îi dezavantajeze pe candidații români. Dintre cei 75 deputați transilvăneni, 35 erau aleși în 4 comitate maghiare și 15 orașe, iar restul de 30 în celelalte 11 comitate românești. Considerând întinderea teritorială și numărul populației, proporția era de 28% față de 72%. În cele 4 comitate maghiare și 15 orașe, unui deputat îi reveneau 460 km² și 17000 locuitori, în timp ce în cele 11 comitate românești unui deputat îi reveneau 1000 km² și 34000 locuitori. Mai mult, alegătorii nu votau în comunele proprii cum se proceda în toate statele europene, ci în anumite centre. Acestea erau stabilite prin decizia adunărilor municipale și a ministrului de interne conform art. 3 din Legea X din 1877, astfel încât românii aveau de străbătut mari distanțe până la acestea, iar în cadrul cercurilor electorale comunele românești erau amestecate cu cele maghiare⁸.

Districtul Năsăud era împărțit în două cercuri electorale, de jos sau al Năsăudului și de sus sau al Sângeorzului (Sângeorz Băi). Delimitarea se făcea în funcție de cursul Someșului, de la Năsăud în amonte întinzându-se cercul de sus, iar în aval cercul de jos. Cercul de jos, sau al Năsăudului cum era numit în limbajul locului, era format din cercurile administrative Năsăud, Monor și Zagra, iar Cercul de sus, sau al Sângeorzului (Sângeorz Băi) cum era denumit de localnici, era alcătuit din cercurile administrative Sângeorz (Sângeorz Băi), Rodna și Prundu-Bârgăului. Odată cu desființarea Districtului năsăudean, în 1876, și crearea Comitatului Bistrița-Năsăud, au avut loc o serie de modificări în ceea ce privește cercurile electorale. Comitatul a fost împărțit în două asemenea cercuri, al Bistriței și al Năsăudului. În acesta din urmă au fost cuprinse unele comune săsești din fostul district al Bistriței și comune maghiare din fostul comitat Solnocul Interior, pentru a dilua componența etnică majoritar românească a alegătorilor acestuia. Astfel, în comuna Nimigea Ungurească (Nimigea de Jos), compusă din maghiari și români, majoritatea alegătorilor erau maghiari, deoarece purtau titluri nobiliare, deși mulți dintre ei aveau o stare materială atât de precară încât abia puteau să-și ducă traiul de pe o zi pe alta. Trei comune, Târpuiu, Dumitra Mare (Dumitra) și Cepari erau săsești. Spre sfârșitul secolului XIX în Comitatul Bistrița-Năsăud au început să se așeze un număr mare de evrei. Aceștia s-au stabilit în toate comunele românești. Au existat și locuri unde s-au așezat compact, cum a fost cazul comunei Entradam⁹, formată numai din evrei. Dezvoltarea activităților economice, cum erau mineritul, exploatarea lemnului și comerțul au dus la așezarea unui număr de armeni, germani și ruteni, mai ales la Rodna Veche (Rodna) și Prundu-Bârgăului. Toți aceștia erau meseriași și comercianți având drept de a alege, deoarece erau scutiți de plata censului pe care trebuiau să-l plătească țărani români.

Sistemul electoral era astfel creat încât îi dezavantaja pe români. Comuna Nimigea Maghiară (Nimigea de Jos) avea mai mulți alegători decât Năsăudul, care era o localitate mai mare și mai importantă¹⁰ decât oricare altă comună. În 1883 în cercul electoral al Năsăudului erau 783 alegători în 50 de comune, dintre care 85 la Nimigea Maghiară (Nimigea de Jos), 81 la Năsăud, 45 la Prundu-Bârgăului, 41 la Rodna Veche (Rodna), 38 la Bistrița Bârgăului, 34 la Tiha Bârgăului, 26 la Ilva Mare, 22 la Telciu, 21 la Mureșenii Bârgăului, 20 la Sângeorzul Român (Sângeorz Băi), câte 17 la Coșna și Maieru, 16 la Dumitra Mare (Dumitra), câte 15 la Târpuiu și Entradam, câte 14 la Rodna Nouă (Șant), Zagra și Romuli, câte 13 la Josenii Bârgăului, Rebrîșoara, Leșu și Tăure, 12 la Mocod, câte 11 la Cepari, Rusu-Bârgăului și Susenii-Bârgăului, câte 10 la Blăjenii de Jos, Feldru, Mijlocenii Bârgăului, câte 9 la Ilva Mică și Mintiu, 8 la Măgura (Măgura Ilvei), câte 7 la Nepos, Blăjenii de Sus, Salva, Poiana (Poiana Ilvei), Runc (Runcu Salvei), Hordou (Coșbuc) și Caila, câte 6 la Bichigiu și Parva, câte 5 la Rebra, Mititei și Cârlibaba, câte 4 la Poieni (Poienile Zagrei) și Lușca¹¹, câte 3 la Suplai, Nimigea Românească (Nimigea de Sus) și Găureni și 2 la Prislop (Liviu Rebreanu). În cercul electoral al Bistriței situația era și mai defavorabilă românilor. Aici existau 1188 alegători, din care cei din Bistrița, în număr de 452, erau în mare majoritate sași¹².

6 *Gazeta Transilvaniei*, nr. 24 din 7 aprilie/26 martie 1867.

7 *Ibidem*, nr. 31 din 9 mai/27 aprilie 1869.

8 *Ibidem*, nr. 186 din 23 august/4 septembrie 1892.

9 Localitate înglobată azi în orașul Năsăud.

10 Năsăudul era considerat opid, adică avea drept de târg anual.

11 Azi cartier al orașului Năsăud.

12 Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.B.-N.A.N.), *Colecția personală Ioachim Mureșan*, dos. 374, f. 1-19.